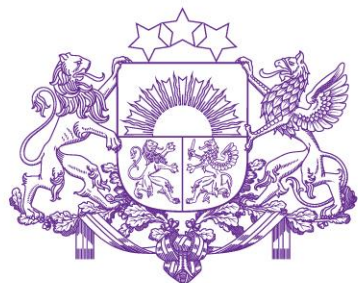

Kas ir tiesībsargs un ko viņš dara ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās?

LATVIJAS REPUBLIKAS

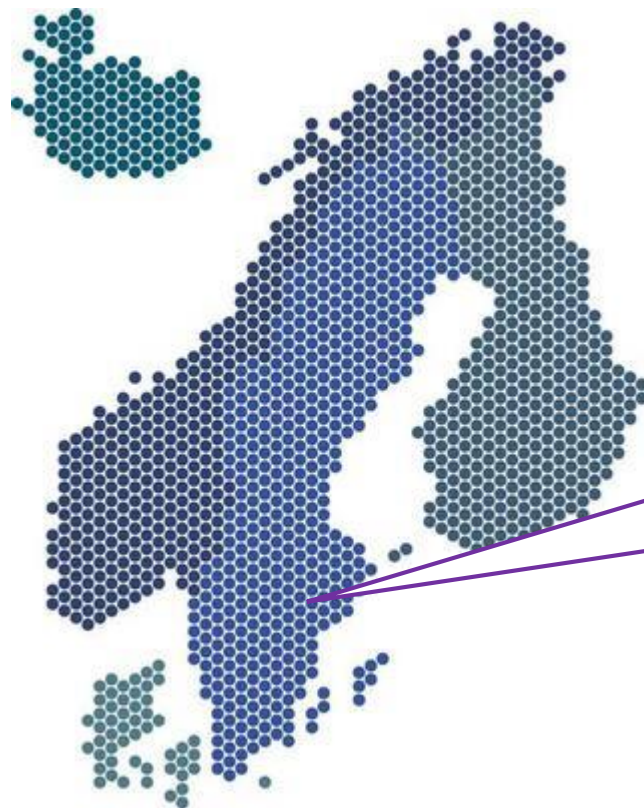
TIESĪBSARGS

02.10.2025.

Cik dažādi sauc šo institūtu?

- 1 Tiesībsargs
- 2 Ombuds
- 3 Mediators
- 4 Cilvēktiesību komisārs vai komisija
- 5 Pilnvarotais cilvēktiesību jautājumos
- 6 Sabiedrības advokāts
- 7 Cilvēktiesību aizstāvis
- 8 Tieslietu kanclers
- 9 Nacionālā cilvēktiesību institūcija
- 10 Cilvēktiesību institūts

Kad un kur pasaulē radās pirmā ombuda institūcija?

1809. gads
Zviedrija

Lars Augustin Mannerheim (1749-1835) – pirmais Zviedrijas *justitieombudsman*

Tiesībsargs Latvijā

Romāns Apsītis
01.03.2007.-28.02.2011.

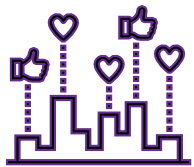

Juris Jansons
17.03.2011. – 19.06.2025.

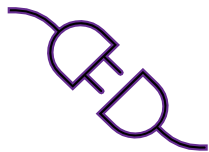

Karina Palkova
18.09.2025. – joprojām

Tiesībsargs Latvijā

Parlamenta
ievēlēts

Neatkarīgs

Pakļaujas
vienīgi
likumam

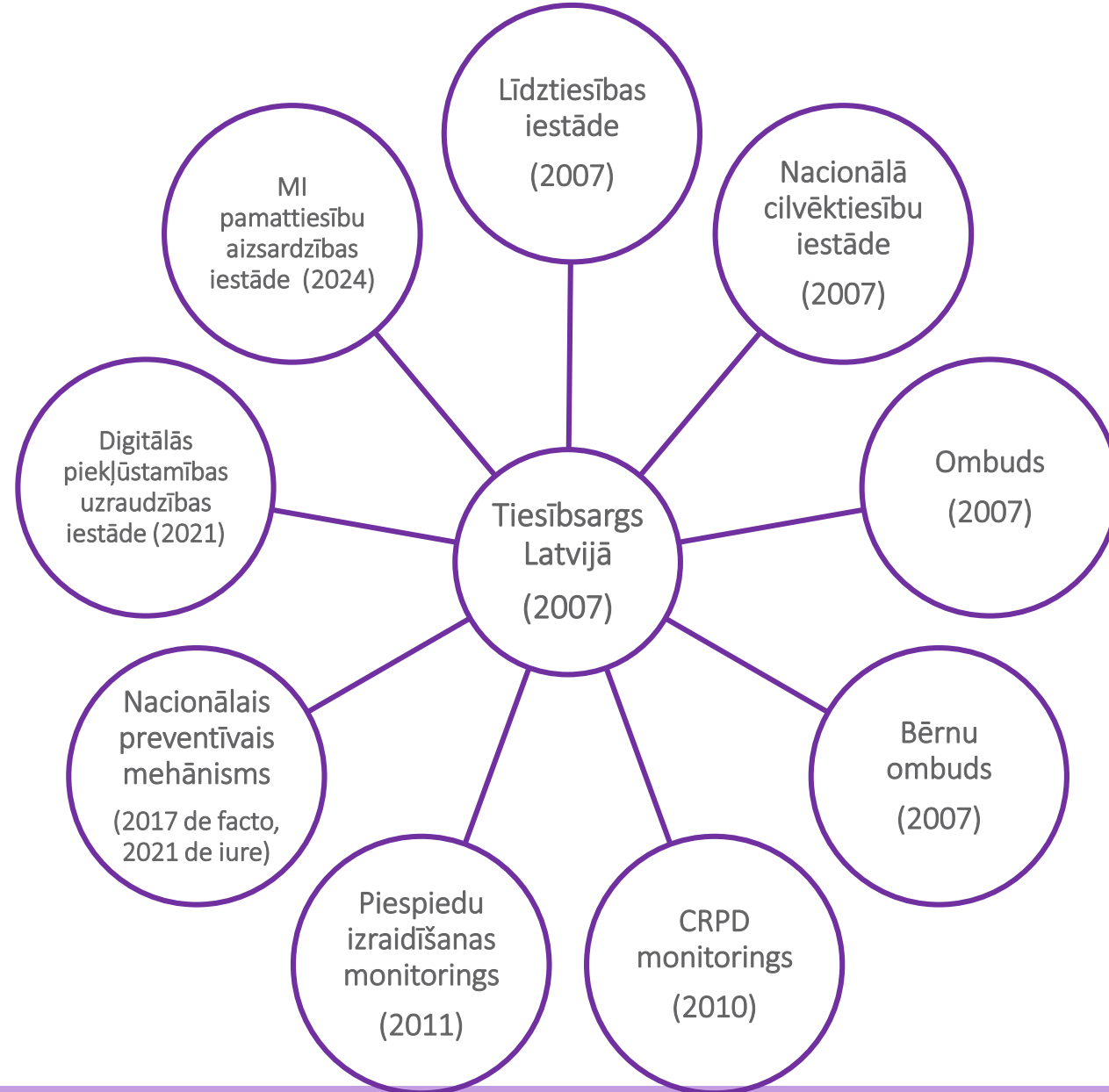

Neietekmējams

Pilnvaru
termiņš

Tiesībsarga 9 mandāti

Tiesībsarga funkcijas

- 1 veicināt cilvēktiesību ievērošanu
- 2 sekmēt tiesisko vienlīdzību un novērst diskrimināciju
- 3 izvērtēt un veicināt labu pārvaldību
- 4 atklāt trūkumus tiesību aktos
- 5 informēt sabiedrību un veicināt izpratni par cilvēktiesībām
- 6 īstenot Nacionālā preventīvā mehānisma uzdevumus

Nacionālais preventīvais mehānisms (NPM)

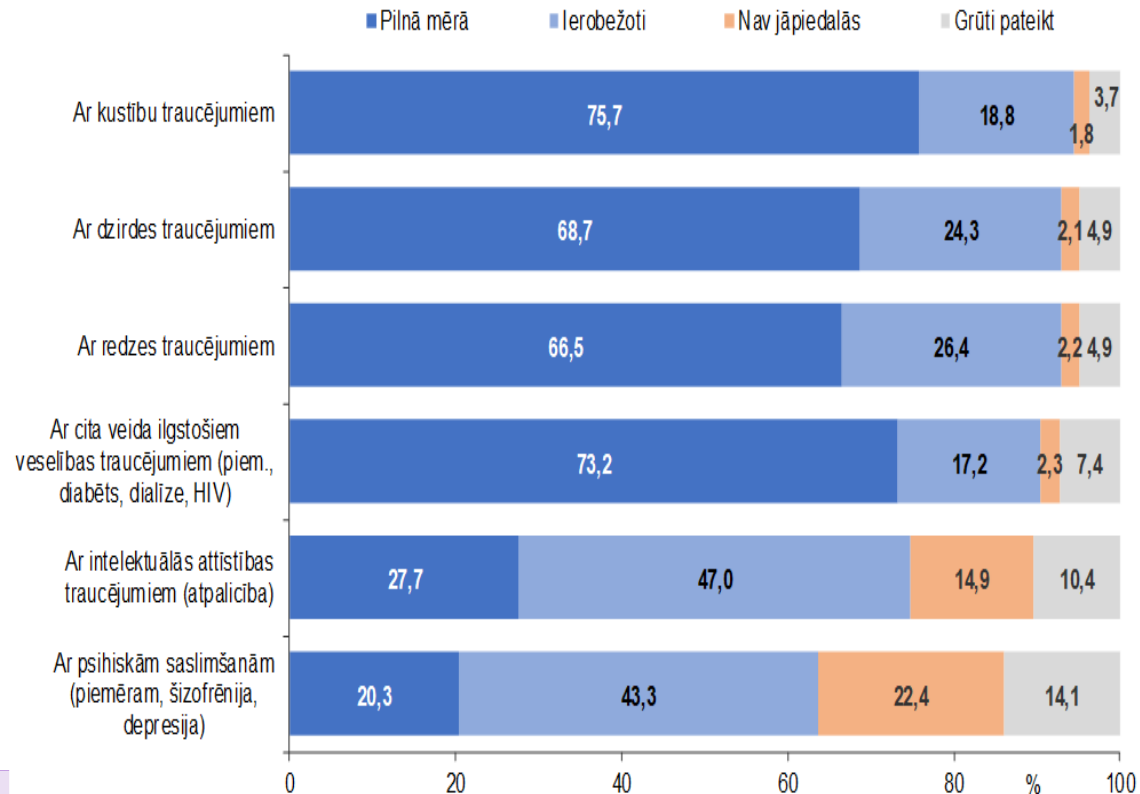
- **unikāls valsts pārraudzības mehānisms**, kura funkcijas Latvijā īsteno tiesībsargs un kas atklāj un novērš spīdzināšanu un citus nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidu riskus
- iestādēs, kur **tieks vai var tikt ierobežota personu brīvība** (piemēram, cietumos, psihoneiroloģiskajās slimnīcās, sociālās aprūpes centros, u.c.);
- tiesības apmeklēt šīs iestādes, tai skaitā – slēgta tipa, **jebkurā laikā bez iepriekšēja brīdinājuma**.
- apmeklējums var būt **paziņots vai neizziņots**, un tas var notikt jebkurā diennakts laikā, darba dienā vai nedēļas nogalē.
- **var uzaicināt ekspertus** (piemēram, psihiatrus) piedalīties monitoringa vizītēs. Vizītes **var veikt arī sadarbībā ar valsts uzraudzības iestādēm**, piemēram, Veselības inspekciju vai Labklājības ministriju.

Attieksme pret personām ar invaliditāti

6.grafiks

E2. "Cik lielā mērā, Jūsaprāt, cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti vajadzētu piedalīties sabiedrības dzīvē?

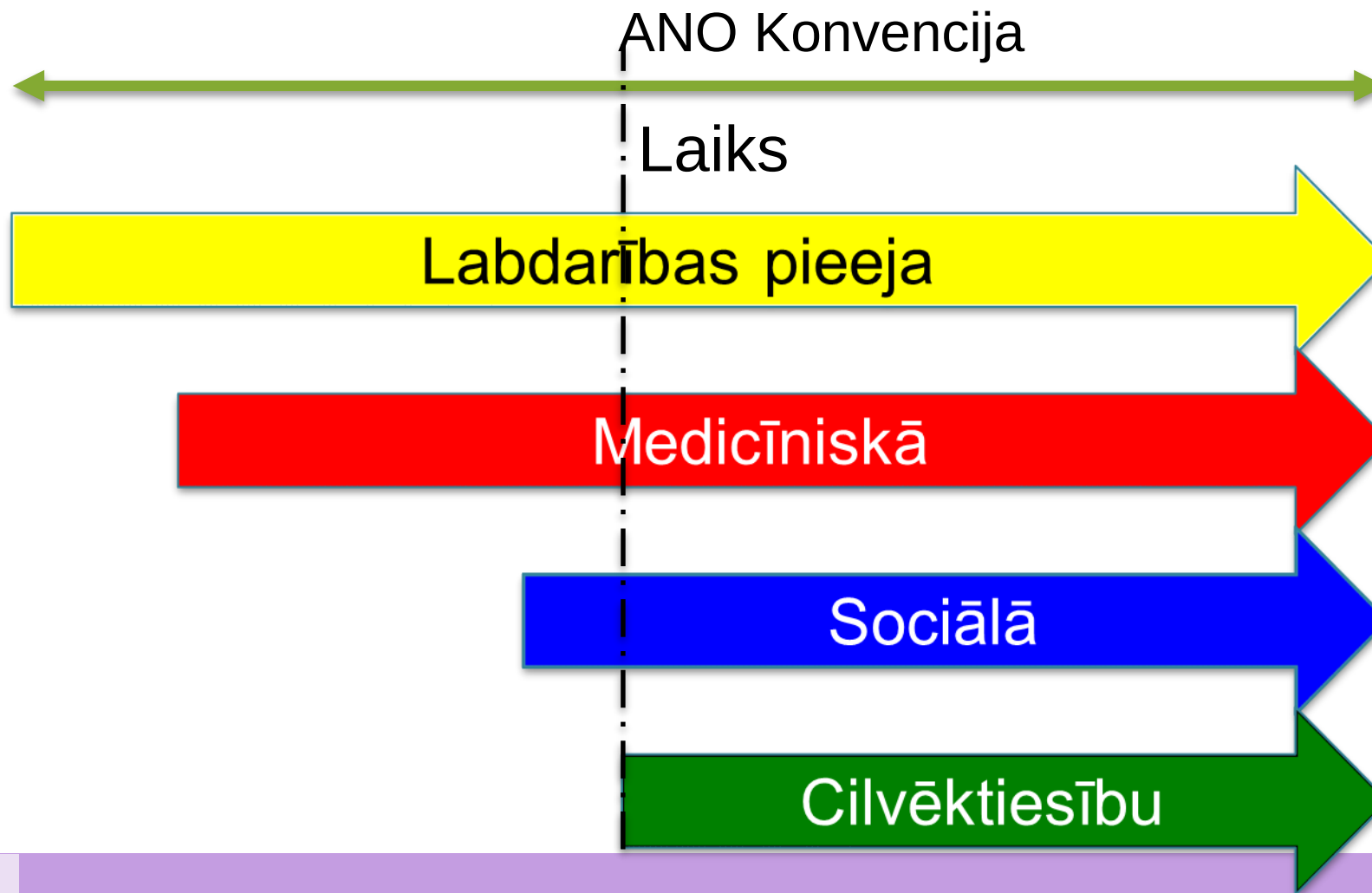
Lūdzu, atbildiet par katru invaliditātes veidu, vai, Jūsaprāt, šādiem cilvēkiem jāpiedalās sabiedrības dzīvē pilnā mērā, ierobežoti vai nav jāpiedalās?"

Bāze: visi respondenti, n=1005

- Lielāka distancēšanās vērojama pret cilvēkiem ar psihiskām saslimšanām un intelektuālās attīstības traucējumiem;
- Palielinoties personiskās saskarsmes pieredzei ar cilvēkiem ar dažāda veida invaliditāti, barjeru un aizspriedumu loks kļūst mazāks.
- Biežāk nekā caurmērā atbalstu iekļaušanai minējuši respondenti vecumā no 18 līdz 24 gadiem.

Četras izpratnes par invaliditāti

Cilvēktiesību pieeja

Mēs, personas ar un bez invaliditātes,
esam sabiedrības daļa un mums ir tās
pašas tiesības un pienākumi

ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām

- Stājas spēkā Latvijas Republikā 31.03.2010. (bez atrunām/ deklarācijām)
- Starptautisks juridiski saistošs dokuments par personu ar invaliditāti tiesībām
- Veicināt, aizsargāt un nodrošināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā un vienlīdzīgi izmantot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības, un veicināt tām piemītošās cieņas ievērošanu
- Paradigmas maiņa

Kas ir invaliditāte?

- Konvencija nesniedz izsmeļošu invaliditātes definīciju
- Konvencijas preambulā noteikts:

Invaliditātes jēdziens pastāvīgi attīstās un ka invaliditāte rodas, cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, saskaroties ar attieksmes un apkārtējās vides šķēršļiem, kas ierobežo vienlīdzīgas iespējas pilnvērtīgi un efektīvi līdzdarboties sabiedrības dzīvē

- Konvencijas 1.pantā noteikts:

*Pie personām ar invaliditāti **pieder** personas, kurām ir **ilgstoši** fiziski, garīgi, intelektuāli vai maņu traucējumi, kas **mijiedarbībā ar dažādiem šķēršļiem** var apgrūtināt to pilnvērtīgu un efektīvu līdzdalību sabiedrības dzīvē vienlīdzīgi ar citiem*

Ko ANO Konvencija saka par ilgstošas sociālās aprūpes institūcijām?

Informāciju meklējam Vispārējos komentāros un ziņojumos valstīm (arī Latvijai).

Un atbilde = tādām vispār nevajadzētu būt...

- Valstīm ieteikts likvidēt visus institucionālās dzīves formātus, necelt jaunas institūcijas
- Nevar attaisnot institūciju pastāvēšanu ar sabiedrībā esošu pakalpojumu trūkumu, nabadzību, stigmatu utt.

Vispārējie principi (3.pants)

- × cilvēkam piemītošās cieņas, personīgās patstāvības (*individual autonomy!*), tostarp personīgās izvēles brīvības, un personas neatkarības ievērošana,
- × diskriminācijas aizliegums,
- × pilnīga un efektīva līdzdalība un integrācija sabiedrībā,
- × cieņa pret atšķirīgo un personu ar invaliditāti kā cilvēku daudzveidības un cilvēces daļas pieņemšana,
- × iespēju vienlīdzība,
- × pieklūstamība,
- × vīriešu un sieviešu vienlīdzība,
- × cieņa pret bērnu ar invaliditāti spēju attīstību un pret bērnu ar invaliditāti tiesībām saglabāt savu identitāti.

Personīgā autonomija

- būt atbildīgam par savu dzīvi, un brīvību izdarīt savu izvēli **!Arī brīvība kļūdīties!**
- vienlīdzīgas iespējas ar citiem
- privātajā dzīvē minimāli iejaucas
- var paši pieņemt lēmumus, nepieciešamības gadījumā saņemot atbilstošu atbalstu.

9. pants. Piekļūstamība

- būvētai videi
- transportam
- informācijai un sakariem, tostarp informācijas un komunikācijas tehnoloģijām un sistēmām
- un citiem objektiem un pakalpojumiem, kas ir atvērti vai ko sniedz sabiedrībai
- ❖ gan pilsētās, gan lauku rajonos.

+ANO CRPD Vispārējais komentārs Nr.2

12.Pants & Vispārējais komentārs Nr.1

Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana

- jāpārveido lēmumu pieņemšanas sistēmu no tādas, kuras pamatā ir aizstātā lēmuma pieņemšana, uz atbalstītā lēmuma pieņemšanas sistēmu, kas respektē personas autonomiju, gribu un izvēli
- gan nepieciešamība **aizliegt** aizstātā lēmuma pieņemšanas sistēmu, gan **nodrošināt** atbalstītā lēmuma pieņemšanas sistēmas attīstību.

Rīcībspēja kā cilvēktiesību jautājums

Var ietekmēt citu
cilvēktiesību realizēšanu

19.Pants

Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušana sabiedrībā

- ✕ a) izvēle, kur un ar ko dzīvot;
- ✕ b) sabiedrībā balstīti pakalpojumi, lai novērstu izolāciju/segregāciju;
- ✕ c) pieejami visai sabiedrībai paredzētie pakalpojumi

Klientu istaba vienā no Valsts sociālās aprūpes centriem

Par motivāciju

«Mums vajadzētu pilnveidoties un darīt labāk nevis tāpēc, ka mēs darām slikti, bet tāpēc, ka mēs varam vēl labāk.»

Pāvels Pestovs, Rīgas 72.vidusskolas direktors

Tiesībsarga vizītes uz ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām

Vizīšu mērķis

Mērķis panākt :

- vispārējo sadzīves apstākļu uzlabošanu institūcijās
- sniegto sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu atbilstību noteiktajām prasībām
- klientu cilvēktiesību ievērošanu

Vizīšu norise

Kam pievēršam uzmanību?

- Spīdzināšanas un citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumam
- Klientu tiesību uz brīvību iespējamiem ierobežojumiem institūcijā
- Klientu tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību
- Institūcijā sniegto sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu pieejamībai un kvalitātei
- Vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā

Tiesībsarga vizītes uz Valsts sociālās aprūpes centriem un sniegtās rekomendācijas

Attiecībā uz vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijā:

- informācijas pieejamība un piekļūstamība
- sūdzību un ierosinājumu iesniegšana
- tiesības uz privātumu savās istabās **!rūpīgi** izvērtēt klientu izvietojšanu trīsvietīgajās, četrvietīgajās vai piecvietīgajās istabiņās!
- atbilstošs sanitāro telpu tehniskais stāvoklis un funkcionālais aprīkojums (tualetes podu sēdriņķi, vāki u.tml.) + pieejams tualetes papīrs
- dabīgā vai mehāniskā ventilācija

Tiesībsarga vizītes uz Valsts sociālās aprūpes centriem un sniegtās rekomendācijas

- klientu pozicionēšana
- nepieciešamie tehniskie palīg līdzekļi
- ortopēdisko apavu pieejamība
- individuālās lietošanas higiēnas līdzekļi
- ēdienreizēm piemēroti trauki, galda piederumi, atbalsts
- atbalsts dzeramā ūdens uzņemšanai

Tiesībsarga vizītes uz Valsts sociālās aprūpes centriem un sniegtās rekomendācijas

Attiecībā uz privātās dzīves neaizskaramību:

- individualizētas istabas
- piemērots apģērbs un apavi
- apģērba individuāla lietošana
- privātums/aizslietņi

Tiesībsarga vizītes uz Valsts sociālās aprūpes centriem un sniegtās rekomendācijas

Attiecībā uz klientiem sniegto sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju:

- regulāras nodarbības un saturīga laika pavadīšanas iespējas
- regulāras pastaigas svaigā gaisā
- individuālās sociālās aprūpes/rehabilitācijas plānu dokumentēšana
- pilnvērtīgu klientu sadzīves iemaņu saglabāšana un attīstīšana
- darbinieku skaits un kompetenču sadalījums

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komiteja

- Eiropas konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu
- vizītes uz aizturēšanas vietām, lai izvērtētu izturēšanos pret personām, kurām atņemta vai ierobežota brīvība.
- periodiskas vizītes (parasti reizi četros gados)
- “ad hoc” vizītes

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Rekomendācijas aptver dažādas jomas:

- vispārējos sadzīves apstākļus institūcijā
- klientu tiesību ievērošanu
- klientiem sniegto sociālo aprūpi un sociālo rehabilitāciju
- institūcijas personāla darbības principus
- veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komiteja ir apmeklējusi Latvijas VSAC četras reizes:

- VSAC “Rīga” filiāli “Ezerkrasti” (2002. gada vizītes ietvaros);
- VSAC “Latgale” filiāli “Krastiņi” (2007. gada vizītes ietvaros);
- VSAC “Kurzeme” filiāli “Iļģi” (2011. gada vizītes ietvaros);
- VSAC “Latgale” filiāli “Litene” (2016. gada vizītes ietvaros).

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Slikta izturēšanās

par institūcijas darbinieku sliktu izturēšanos (mutvārdu aizvainojumi, rupja vai nepieklājīga izturēšanās)

- **nodrošināt profesionālās apmācības tiem darbiniekiem, kuri ir iesaistīti klientu ikdienas aprūpē**

!jebkāda veida slikta izturēšanās pret klientiem, ieskaitot mutvārdu aizvainojumus, ir nepieļaujama un par šādu rīcību darbinieki var tikt sodīti!

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Slikta izturēšanās

par vardarbības gadījumiem starp klientiem.

- nodrošināt klientu aizsardzību no pārējiem klientiem, kas varētu nodarīt kaitējumu
- institūcijas darbiniekiem ir jābūt apmācītiem nepieciešamības gadījumā iejaukties problēmu situācijās un risināt tās atbilstošā veidā
- institūcijas darbinieku klātbūtnei ir jābūt garantētai nepārtraukti, ieskaitot nakts stundas, brīvdienas un svētku dienas

!rūpēties, lai klienti netiek atstāti bez uzraudzības kopā ar klientiem, kuriem ir tieksme uz agresīvajām izpausmēm!

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Iekšējā drošība

- Fiziskās izolēšanas līdzekļi pielietojami tikai nepieciešamības gadījumā, nevis sodīšanas nolūkā
- Lēmumu par fiziskās izolēšanas līdzekļu piemērošanu klientam jāpieņem ārstam
- Jebkurš klienta fiziskās izolēšanas gadījums atzīmējams īpašā reģistrācijas žurnālā, kā arī klienta dokumentācijā

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Tiesības uz informāciju, saziņu

- informācija par klientu tiesībām
- iespējas izmantot telefonu, saņemt un nosūtīt vēstules, kā arī iespējas tikties ar ģimeni un draugiem.
- sūdzību iesniegšanas un izskatīšanas mehānisms

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Sadzīves apstākļi

- „pozitīva terapeitiska vide”, tiesības uz privāto dzīvi, piemērots uzturs, apģērbs, apgaismojums, apkure, ventilācija, brīvā laika pavadīšanas iespējas, katru dienu pastaigas svaigā gaisā
- mājīgas istabas
- tiesības glabāt savas personiskās lietas (fotogrāfijas, grāmatas, u.tml.)

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Institūcijas darbinieki

- kvalificēta veselības aprūpes un sociālās aprūpes personāla uzraudzība pār jaunāko jeb palīgpersonālu
- liela nozīme ir regulārām sanāksmēm visām institūcijā strādājošām personāla kategorijām
- nepieciešams piesaistīt dažādus kvalificētus darbiniekus, lai nodrošinātu klientiem gan terapeitisku, gan arī psihosociālo aprūpi, tādējādi īstenojot multidisciplināru pieeju.

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Institūcijas darbinieki un klientiem sniegtā aprūpe

- veikt nepieciešamās darbības, lai palielinātu gan medicīnas, gan kvalificēta aprūpes personāla skaitu institūcijā
- pievērst īpašu uzmanību klientu sociālās rehabilitācijas pasākumiem, palielinot to darbinieku skaitu, kas ir atbildīgi par šādu aktivitāšu nodrošināšanu

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Klientiem sniegtā aprūpe

Problēma - darbinieku trūkuma dēļ, lielākajai daļai klientu no slēgtajām nodaļām nav iespējams piedalīties ikdienas aktivitātēs

- nodrošināt, ka visi institūcijas klienti katru dienu varētu pavadīt laiku svaigā gaisā
- nodrošināt, lai pēc iespējas vairāk klientu saņemtu aktivitātes atbilstoši viņu garīgajām un fiziskajām spējām
- īpaša uzmanību būtu jāpievērš resocializācijas programmām, kas sagatavotu klientus dzīvei sabiedrībā

Eiropas Spīdzināšanas novēršanas komitejas rekomendācijas Latvijas VSAC

Aizsardzības pasākumi

! Aizgādņa statusa piešķiršana tās pašas institūcijas darbiniekam var novest pie interešu konflikta un jautājuma par aizgādņa neatkarību un objektivitāti!

- rast alternatīvos risinājumus, kas efektīvākā veidā garantētu aizgādņu neatkarību un objektivitāti.

shutterstock.com - 1751140275

Paldies par uzmanību!

Saziņai: gundega.bruneniece@tiesibsargs.lv
sandra.garsvane@tiesibsargs.lv

67686768

tiesibsargs@tiesibsargs.lv